

УДК 351.5

М. Т. СОЛОХА

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ВОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Досліджено формування правового механізму державного регулювання використання водно-ресурсного потенціалу України в умовах розвитку української державності.

Ключові слова: розвиток української державності, правовий механізм державного регулювання, водно-ресурсний потенціал.

The formation of legal mechanics of government control over the exploitation of Ukrainian water resources potential is examined within the framework of Ukrainian statehood development.

Key words: development of Ukrainian statehood, legal mechanics of government control, water resources potential.

Сучасний стан правового регулювання використання водно-ресурсного потенціалу України (далі – ВРП) нерозривно пов'язаний з історією розвитку української державності та формуванням правових основ регулювання суспільних відносин. Першопочатки унормування використання, охорони та відтворення водних ресурсів закладені в минулому, але і по сьогодні впливають на визначення завдань щодо вдосконалення законодавчого та нормативно-правового регулювання використання ВРП. Варто зауважити, що складно вдосконалювати правовий механізм регулювання використання ВРП, не досягнувши історії його формування, не з'ясувавши особливостей певних періодів, а це вимагає поглибленого аналізу та вироблення відповідних висновків та пропозицій.

У наукових дослідженнях значна увага приділяється питанням формування законодавства, що регулюють відносини, пов'язані з охороною навколишнього природного середовища та використанням природно-ресурсного потенціалу. Особливою ґрунтовністю відзначаються роботи П. Гвоздика [4], А. Гетьмана [5; 10], І. Грозовського [6; 7], Н. Малишевої [17], В. Мунтяна [18; 19], К. Рябець [23], Ю. Шемшученко [26].

Науковці, як правило, досліджують дане питання у хронологічній послідовності, аналізуючи загалом чи окремі періоди його розвитку залежно від обумовлених критеріїв, обраних для періодизації еволюції правових основ регулювання використання природно-ресурсного потенціалу.

Водночас історичні аспекти формування правового механізму державного регулювання використання ВРП та його періодизації все ще

залишаються недостатньо вивченими та узагальненими.

Метою статті є дослідження формування правового механізму державного регулювання використання ВРП в умовах розвитку української державності та його періодизація.

Перші документи, які доцільно віднести до джерел національних природоохоронних норм, з'явилися за часів Київської Русі, зокрема це окремі норми упорядкованої в XI-XII ст. збірки "Руська правда", що містили чимало регламентацій та заборон, пов'язаних з використанням природних ресурсів, у тому числі водних, передбачали також певні покарання, переважно у вигляді штрафів, за порушення їх вимог [10, с. 127].

За часів литовсько-руської доби регулювання використання природних ресурсів на українських землях відбувалося на основі законодавства княжої доби та впливу таких нормотворчих актів, як "Саксонське зеркало" (1225 р.), "Швабське зеркало" (1275 р.), "Магдебурське право" (XIII ст.), "Литовські статuti" (1529, 1566, 1588 рр.), які формували вже більш розвинену систему правового регулювання використання природних ресурсів, порівняно з "Руською правдою", мали розповсюдження та вплив у країнах центральної та східної Європи, і в Україні зокрема, та забезпечувати регулювання водокористування за доби середньовіччя [13].

У козацько-гетьманську добу правові традиції регулювання використання водних ресурсів як складових природних ресурсів формувалися на основі як звичаєвого права, повсякденних традицій, так і гетьманських універсалів, що становили основу природоохоронного законодавства того часу [4]. Водночас продовжували впливати на нього "Литовські статuti", законодавство Польщі, Росії, Австрії, до складу яких входили території нинішньої України. На території Запорізької Січі в природоохоронній діяльності домінували питання збереження й раціонального використання лісових ресурсів [7, с. 104-105].

З прийняттям Березневих статей (1654 р.) та підписанням Андрусівського перемир'я (1667 р.), коли було закріплено юридичний статус значної частини сучасної України у складі Росії, правове регулювання використання ВРП здійснювалося на основі таких нормативно-правових актів Російської імперії, як "Права, за якими судиться малоросійський народ" (1743 р.), "Собрание малоросійскихъ правъ" (1807 р.), "Звід законів Російської імперії" (1832 р.) [4], у яких містилися норми, спрямовані на збереження судноплавності портових річок, утримання млинів і гребель, недопущення захаращення берегів відповідних річок, підтоплення сіножатей та інших угідь [20, с. 127].

На території Російської імперії до XVIII століття у зв'язку з незначним розвитком промисловості регулювання використання води нерозривно було пов'язане з правом власності на землю, тобто опосередковано, через охорону приватної, обштинної або державної власності та полягало в охороні лише окремих природних об'єктів [6, с. 28; 20, с. 128]. Перші спроби

запровадження загальних державних правил використання водних ресурсів на території Російської імперії були здійснені Петром I, під час правління якого були розроблені рекомендації щодо регулювання русел та берегоукріплення річок, видана перша книга в Росії по гідротехніці “Книга о способах, творящих водохождение рек свободное” [25]. На той час природні водні об’єкти не вважалися предметом права власності, законодавство захищало інтереси прибережних землевласників, від яких залежало проведення каналів та інших водогосподарських робіт [22]. З часом приватний інтерес у сфері водного господарства починає поступатися місцем суспільним засадам, а сама система водного права переходить поступово в систему водного управління [25].

Як зазначає В. Зуєв, спеціалізовані органи екологічного управління на той час не створювалися, а виконання його функцій покладалося на армію, поліцію, інші відомства [12].

Формування органів влади, що забезпечували управління водними ресурсами Росії, була започатковано в 1782 р. Катериною II зі створенням Гідравлічного корпусу у зв’язку з “умножением в государстве нашем различных водных работ”. У 1798 р. у Російській імперії був створений Департамент водних комунікацій, який мав такі ж права, як і Колегія Сенату, а в 1899 р. – Управління водних шляхів Міністерства шляхів сполучення [25].

Так як у Російській імперії, незважаючи на нерівномірний характер розміщення водних ресурсів, не відчувалося дефіциту води, в ній значно пізніше, ніж у країнах Європи з’явилася необхідність системного і великомасштабного будівництва гідротехнічних споруд. Законодавство Російської імперії на початку ХХ ст. не містило єдиного нормативно-правового акта у сфері охорони та використання природних ресурсів, а тому окремі питання використання водних ресурсів регламентувались різними законами та містили приписи, що регулювали окремі аспекти цього питання [4]. Тільки з 1906 р., після проголошення аграрної реформи Столипіна, починає активно формуватися земельне законодавство, яким частково регулювалося і питання використання ВРП [10, с. 126].

Водночас на Галичині, що входила на той час до складу Австрійської імперії, Австрійський Водний кодекс (1857 р.) та закон про меліорацію (1884 р.) надавав можливість організувати водні і меліоративні спілки для виконання робіт з регулювання рік і меліорації земель за рахунок державних і місцевих субвенцій, банківських низьковідсоткових кредитів. Галицьким Сеймом у Львові в 1879 р. було засноване Крайове Бюро меліорації, в обов’язки якого входило проведення регулювання річкових басейнів, розв’язання стратегічних питань меліорації земель та протипаводкового захисту території [8].

На той час, як зазначає М. Бринчук, проблема охорони природи від забруднення оцінювалася в основному як санітарна, а не екологічна. Відповідно, відношення до охорони води регулювалося певною мірою

санітарними правовими нормами. Лише у 70-і роки минулого століття проблеми охорони та використання водних ресурсів стали оцінюватися і регулюватися як екологічні [1].

Однак у багатьох європейських державах уже в XIX ст. були прийняті такі спеціальні водні закони, як, наприклад, у Франції та Іспанії. У Великобританії в 1876 р. був прийнятий закон про недопущення забруднення річок, який уперше забороняв усі форми забруднення.

Вищевикладене дає підстави зазначити, що правовий механізм державного регулювання використання ВРП у дореволюційний період був пов'язаний головним чином з вимогами санітарії до питного водоспоживання, розвитком водного транспорту, потребами сільського господарства та зростаючими обсягами промислового виробництва.

У період національно-визвольних змагань в Україні на початку XX ст. нетривалий час існування національних урядів не дозволив їм системно розглядати природоохоронні проблеми на території українських земель.

З прийняттям у Росії Декрету про землю (1917 р.), дія якого рішенням Першого Всеукраїнського з'їзду рад поширювалася на територію України, розпочався період регулювання використання ВРП на основі державної форми власності на природні ресурси, зокрема проголошувалося, що всі надра землі, а також ліси та води, які мають загальнодержавне значення, переходять у виключне користування держави, а всі мілкі річки, озера, ліси – у користування громад. Це внесло докорінні зміни в механізм правового регулювання використання ВРП в Україні.

Першими нормативно-правовими актами, що стали основою комплексного використання ВРП, проведення організованих великомасштабних водогосподарських робіт в нових політичних та економічних умовах були План ГОЕЛРО (1920 р.) та постанова Ради праці та оборони Народних Комісарів РРФСР “Про боротьбу з засухою” (1921 р.).

У радянський період правовий механізм державного регулювання використання ВРП базувався на основі Конституцій Російської СФРР (1918 р.), СРСР (1924, 1936, 1977 рр.), Українських СРР (1919, 1925, 1929 рр.) та РСР (1937, 1978 рр.), які закріплювали державну форму власності на водні ресурси, та здійснювався на основі союзних і республіканських законодавчих та нормативно-правових актів. Зокрема, у двадцятих роках XX ст. був прийнятий Земельний кодекс Української СРР (1922 р.), яким також регулювалося використання ВРП, Водно-меліоративний кодекс Білоруської СРР (1928 р.), Земельно-водні кодекси Туркменської та Узбецької СРР (1929 р.) [24].

У період формування соціалістичного господарства в Україні правовий механізм регулювання використання ВРП був підпорядкований зростаючим потребам міст і промислових підприємств у водних ресурсах, завданням меліорації, іригації, гідротехнічного будівництва та гідроенергетики, які набирали масових масштабів. Наприклад, постанови Української Економічної Ради “Про меліоративні товариства” (1922 р.), “Про порядок

виробництва меліоративних робіт” (1922 р.) та Всеукраїнського Центрального виконавчого комітету і Ради Народних Комісарів “Про меліоративні кооперативні товариства” (1922 р.), були спрямовані на організацію гідротехнічно-меліоративних робіт та управління ними. У цей же час було здійснено спробу створити Державний комітет із охорони природи при Народному комісаріаті освіти [5, с. 38].

Після завершення Великої Вітчизняної війни, враховуючи зростаючі потреби населення та народного господарства, регулювання використання ВРП в Україні відбувалося в умовах формування комплексного підходу щодо розв’язання питань охорони навколишнього середовища та використання природних ресурсів. Про що свідчать прийняті у той час спільні постанови ЦК Компартії України та Ради Міністрів УРСР “Про охорону природи на території Української РСР” (1949 р.), “Про засоби з покращення охорони природи Української РСР” (1958 р.), у яких зазначалося, що питання про охорону природи набуває особливо важливого значення і повинно стати об’єктом турботи радянських, господарських, громадських організацій та всього населення республіки. Водночас у постановах Ради Міністрів СРСР “Про посилення державного контролю за використанням підземних вод і про заходи по їх охороні” (1959 р.), “Про заходи по упорядкуванню використання і посиленню охорони водних ресурсів СРСР” (1960 р.) (аналогічні постанови приймаються також і Радою Міністрів УРСР) акцентувалася увага на питаннях нерационального використання, наявності великих втрат і забруднення поверхневих та підземних вод виробничими і комунальними відходами.

Удосконалення правового механізму державного регулювання використання ВРП активно продовжувалося в 1960 – 1980 рр. Так, Закон УРСР “Про охорону природи Української РСР” (1960 р.) став першим законом у державі, який у комплексі регулював суспільні відносини у сфері охорони природи і раціонального використання природних ресурсів, у тому числі водних. Відповідно до Закону “Про затвердження Основ водного законодавства СРСР” (1970 р.) був прийнятий Водний кодекс Української РСР (1972 р.). Кодекс зазначав, що до відання республіки поза межами компетенції СРСР належало: встановлення порядку користування водами, охорони їх від забруднення, засмічення і вичерпання, запобігання і ліквідації шкідливого діяння вод; планування заходів по використанню, охороні вод, запобіганню і ліквідації їх шкідливого діяння; затвердження схем комплексного використання і охорони вод, водогосподарських балансів; здійснення державного контролю за використанням і охороною вод. Міра відповідальності за порушення водного законодавства визначалася указом Президії Верховної Ради СРСР “Про адміністративну відповідальність за порушення водного законодавства” (1980 р.).

Особливість регулювання водних відносин у Радянській Україні визначалась тим, що воно було повністю адекватне союзним вимогам, а також

здійснювалося відповідно до постанов ЦК КПРС, ЦК КПУ, більшість яких виходило спільно з постановами Ради Міністрів СРСР та Ради Міністрів УРСР.

Зокрема у той час були прийняті такі законодавчі документи:

– спільні постанови ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР – “Про широкий розвиток меліорації земель для отримання високих і стійких урожаїв зернових і других сільськогосподарських культур” (1966 р.), “Про порядок опрацювання та затвердження схем комплексного використання та охорони вод” (1976 р.), “Про посилення охорони природи та поліпшення використання природних ресурсів” (1982 р.), “Про Довгострокову програму меліорації, підвищення ефективності використання меліорованих земель з метою стабільного нарощування продовольчого фонду” (1984 р.);

– постанова Верховної Ради СРСР – “Про заходи з подальшого поліпшення охорони природи і раціонального використання природних ресурсів” (1972 р.);

– постанови Ради Міністрів СРСР – “Про посилення державного контролю за використанням підземних вод і про заходи по їх охороні” (1959 р.), “Про заходи по упорядкуванню використання і посиленню охорони водних ресурсів СРСР” (1960 р.), “Правила охорони поверхневих вод від забруднення стічними водами” (1974 р.), “Про відшкодування збитків, завданих державі порушенням водного законодавства” (1980 р.).

Водночас в Україні відповідно були прийняті:

– постанови ЦК Компартії України та Ради Міністрів УРСР – “Про посилення охорони природи і поліпшення використання природних ресурсів” (1973 р.), “Про організацію виконання постанови ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР від 23 жовтня 1984 р. “Про Довгострокову програму меліорації, підвищення ефективності використання меліорованих земель з метою стабільного нарощування продовольчого фонду” (1984 р.), “Про організацію виконання постанови ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР” від 19 січня 1988 р. “Про першочергові заходи по поліпшенню використання водних ресурсів у країні” (1988 р.), “Про першочергові заходи по поліпшенню використання водних ресурсів у країні”(1988 р.);

– постанови Ради Міністрів Української РСР “Про державний контроль за використанням і охороною вод в Українській РСР” (1979 р.), “Про заходи по впорядкуванню використання водних ресурсів промисловими підприємствами Української РСР” (1963 р.).

Наприкінці 80-х років минулого століття прийнято низку партійних та урядових рішень, зокрема: спільна постанова ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР “Про докорінну перебудову справи охорони природи у країні” (1988 р.), постанова ЦК Компартії України та Ради Міністрів УРСР “Про докорінну перебудову справи охорони природи в республіці” (1988 р.), постанова Верховної Ради УРСР “Про екологічну ситуацію в республіці та заходах по її докорінному поліпшенню” (1990 р.). Значущість вищезазначених постанов полягала в тому, що в умовах стрімкого зростання

екологічних проблем охорона природи та використання природних ресурсів визначалися одними з головних завдань держави, з вирішенням яких, пов'язувався подальший соціально-економічний розвиток країни.

Загалом, як зазначає М. Бринчук, з середини 60-х років минулого століття було прийнято понад 70 загальнодержавних документів, що мали б регулювати природокористування, однак реалізовувалися вони незадовільно. Величезний відомчий різнобій у нормах природокористування, який заміняв юридичні норми, унеможлилював будь-який ефективний контроль у цій галузі [1].

Досліджуючи проблеми природокористування в історичній ретроспективі, В. Лазаренко зазначає, що загалом система природокористування в СРСР мала утилітарно-споживацький характер. Недостатнє правове регулювання природокористування і охорони навколишнього середовища, недосконала організація державного керування, “залишковий” принцип фінансування природоохоронної діяльності, відсутність у підприємств економічних стимулів до раціональності використання природних ресурсів і охороні природи від забруднення призвели до погіршення стану навколишнього природного середовища [15].

Отже, зазначимо, що до основних положень радянського законодавства, яким регулювалося використання ВРП, варто віднести: винятково державну власність на водні ресурси та планове, переважно комплексне, їх використання, цільове водокористування на тривалий термін або безстроково (здебільш безоплатне), пріоритет господарсько-питного водопостачання населення перед іншими видами водокористування. Водночас при наявності значної кількості законодавчих та нормативно-правових актів регулювання використання ВРП підпорядковувалося відомчим інтересам без урахування екологічних вимог та значною мірою носило декларативний характер, а інтенсивне використання ВРП наприкінці ХХ ст. призвело до значного погіршення кількісних та якісних показників його стану.

З проголошенням Верховною Радою УРСР державного суверенітету (1990 р.) та незалежності України (1991 р.) розпочався сучасний етап розвитку правового механізму державного регулювання використання ВРП, пов'язаний з поступовою заміною українським законодавством законодавства радянського періоду. Основною для формування національних правових відносин у регулюванні використання ВРП став Закон УРСР “Про охорону навколишнього природного середовища” (1991 р.), в якому вперше йдеться про запровадження економічного механізму забезпечення охорони навколишнього природного середовища.

Наступним кроком у формуванні національного правового механізму регулювання використання ВРП стало прийняття Водного кодексу України (1995 р.), з прийняттям якого Кабінет Міністрів України визнав такими, що втратили чинність 57 постанов Раднаркому УРСР, Ради Міністрів УРСР, Ради Міністрів УРСР і ЦК КП(б) України, ЦК КП України і Ради Міністрів

УРСР, які були прийняті в період з 1940 по 1988 рік та забезпечували регулювання використання ВРП [21].

У Конституції України (1996 р.) підкреслюється, що земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, є об'єктами права власності Українського народу (стаття 13), від імені якого права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування [14].

У Законі України “Про природно-заповідний фонд України” (1992 р.), Кодексу України про надра (1994 р.), Лісового кодексу України (1994 р.), Земельного кодексу України (2002 р.) було вдосконалено механізм регулювання використання підземних та мінеральних вод, охорони і раціонального використання земель державного водного фонду, захисту ґрунтів від водної ерозії, водоохоронних та рекреаційно-оздоровчих функцій лісів України.

Подальший розвиток правового механізму регулювання використання ВРП пов'язаний з прийняттям Законів України “Про питну воду та питне водопостачання” (2002 р.), “Про Загальнодержавну цільову програму “Питна вода України” на 2011-2020 роки” (2005 р.), “Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року” (2010 р.), “Про затвердження Загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року” (2013 р.).

Основні положення водного законодавства було розвинуто в нормативно-правових актах різної юридичної сили, прямо чи опосередковано посвячених правовому регулюванню використання ВРП. Мова йде про Укази Президента України “Про заходи щодо державної підтримки водогосподарсько-меліоративного комплексу” (1998 р.), “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 листопада 2002 р. “Про стан безпеки водних ресурсів держави та якість питної води в містах і селах України” (2003 р.), “Про заходи щодо розвитку зрошуваного землеробства в Україні” (2006 р.), “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 лютого 2009 р. “Про стан безпеки водних ресурсів держави та забезпечення населення якісною питною водою в населених пунктах України” (2009 р.), “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 квітня 2013 р. “Про стан виконання рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 лютого 2009 р. “Про стан безпеки водних ресурсів держави та забезпечення населення якісною питною водою в населених пунктах України” (2013 р.); постанови Кабінету Міністрів України, що регулюють та визначають нормативи зборів та плати за користування водними ресурсами, правила охорони вод, заходи щодо забезпечення охорони вод, порядок розроблення нормативів питного водопостачання.

Аналізуючи чинне екологічне законодавство України, дослідники зазначають, що законодавчих актів у галузях охорони навколишнього

природного середовища та раціонального природокористування не бракує, але вони повною мірою не діють. Причинами цього, на їх думку, є їх взаємосуперечність, взаємнеузгодженість, нечіткість, наявність істотних прогалин та, в багатьох випадках недостатнє фінансування, що робить чинну правову систему неефективною щодо правового регулювання охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів [23, с. 8].

Формування національних державних органів управління використанням та охороною ВРП започатковано створенням Міністерства охорони навколишнього природного середовища України (1991 – 1994 рр.) та Державного комітету України по водному господарству (1991 – 2010 рр.). У подальшому з метою пошуку оптимальної моделі державного управління охороною навколишнього природного середовища та використанням природних ресурсів міністерство неодноразово (у 1994, 2000, 2003, 2006 рр.) реорганізовувалося і змінювало назви. У контексті здійснення адміністративної реформи в Україні в 2010 р. було утворено Міністерство екології та природних ресурсів України, Державна екологічна інспекція України, Державна служба геології та надр України, Державне агентство водних ресурсів України.

Подібна ситуація з пошуком оптимальної моделі державного регулювання використання природних ресурсів характерна не тільки для України, а також для новостворених держав, що з'явилися на теренах колишнього Радянського Союзу, країн, які ми відносимо до розвинутих, Наприклад, у Франції орган державного екологічного управління (Міністерство охорони заповідників і довкілля) вперше з'явився в 1971 р. і протягом наступних 20 років реорганізовувався 10 разів [16].

Водночас зауважимо, що сформований за роки незалежності правовий механізм державного регулювання використання ВРП суттєвим чином не вплинув на поліпшення його екологічного стану. У Законі України “Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року” (2010 р.) зазначено, що водокористування в Україні здійснюється переважно нераціонально, непродуктивні витрати води збільшуються, об'єм придатних до використання водних ресурсів внаслідок забруднення і виснаження зменшується, а система державного управління в галузі охорони вод потребує невідкладного реформування у напрямі переходу до інтегрованого управління водними ресурсами. За рівнем раціонального використання водних ресурсів та якості води Україна серед 122 країн світу, за даними ЮНЕСКО, посідає 95 місце [22].

Ретроспективний аналіз дає можливість констатувати, що від окремих норм перших державних утворень, що забезпечували регулювання використання ВРП, їх кількість зростала, положення поступово вдосконалювалися, але загалом носили несистемний характер, а діяльність існуючих у відповідні історичні періоди прообразів органів державного регулювання використання ВРП носила ситуативний характер.

За часів існування СРСР правовий механізм регулювання використання ВРП в Україні, базуючись на рішеннях партійних органів, союзному та республіканському законодавстві, що значною мірою дублювало загальнодержавне, не зміг забезпечити повною мірою раціональне та ефективне використання ВРП. Проблеми, пов'язані з використанням та охороною водних ресурсів, на той час прагнули вирішувати за допомогою не економічних, а адміністративних заходів.

За короткий історичний проміжок часу в незалежній Україні створені основи національної системи правового регулювання використання ВРП. Однак наявність проблем у сфері використання ВРП у процесі сучасного соціально-економічного розвитку держави потребує подальшого системного розвитку водного законодавства та його неухильного дотримання, удосконалення нормативно-правової бази з питань охорони та використання водних ресурсів.

Література:

1. *Бринчук М. М.* Екологічне право : учебник / М. М. Бринчук. – М. : СПС Консультант Плюс, 2009. 363 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rghost.ru>.

2. *Власюк С. М.* Правове забезпечення запобігання шкідливої дії вод (історико-правовий аспект) [Електронний ресурс] / С. М. Власюк // Проблеми законності : зб. наук. пр. Національний університет “Юридична академія України ім. Я. Мудрого”. – Х., 2010. – Вип. 106. – С. 225–232. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua>

3. Водний кодекс України / ВВР України. – 1995. – № 24. – Ст. 189. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.

4. *Гвоздик П. О.* Трансформаційні процеси в екологічному законодавстві: від Закону "Про охорону природи в Українській РСР" (1960 р.) до майбутнього Екологічного кодексу України [Електронне ресурс] / П. О. Гвоздик // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2009. – № 4. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua>.

5. *Гетьман А. П.* Регіональний екологічний контроль: теорія правового регулювання : монографія / А. П. Гетьман, Л. М. Здоровко. – К. : Ін-т законод. передбачань і правової експертизи, 2004. – С. 38.

6. *Грозовський І. М.* Особливості формування природоохоронних норм в Україні [Електронний ресурс] / І. М. Грозовський, Л. В. Шаравара // Держава та регіони. Серія: Право. – 2009. – № 1. – С. 1–23. – Режим доступу : <http://nbuv.gov.ua>.

7. *Грозовський І. М.* Охорона природи в Запорозькій Січі / І. М. Грозовський // Право України. – 1997. – № 12. – С. 103–105.

8. Державне агентство водних ресурсів України. Львівське обласне виробниче управління водного господарства. Історія водного господарства та

меліорації земель Львівської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lvggme.lviv.ua>.

9. Джуган В. О. Правове регулювання державної водної політики в Україні [Електронний ресурс] / В. О. Джуган // Держава і право : зб. наук. пр. Юридичні і політичні науки. Вип. 51. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – 2011. – С. 482–487. – Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua>.

10. Законодавство України про довкілля : збірник / [уклад. А. П. Гетьман, М. В. Шульга]. – Х. : Одіссей, 2007. – Т. 1. – 670 с.

11. Земельний кодекс України / ВВР України. – 2002. – № 3–4. – Ст. 27 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

12. Зуєв В. А. Правове регулювання реалізації екологічного управління в Україні та шляхи його вдосконалення [Електронний ресурс] / В. А. Зуєв // Управління у сфері охорони довкілля та природокористування в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. – К. : Вебо “МАМА-86”, 2003. – 160 с. – Режим доступу : <http://www.mama-86.org.ua>.

13. Історія держави і права зарубіжних країн (Середні віки та ранній новий час) : навч. посібник / Б. Й. Тищик [та ін.] ; ред. Б. Й. Тищик. – Львів : Світ, 2006. – 696 с.

14. Конституція України / ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 141. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

15. Лазаренко В. А. Генезис адміністративно-правового регулювання екологічної безпеки в Україні [Електронний ресурс] / В. А. Лазаренко // Кримський юридичний вісн. : зб. наук. пр., 2010. – Вип. № 1 (8). – Ч. I. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua>.

16. Лозанський В. Р. Екологічне управління в розвинутих країнах світу в порівнянні з Україною / В. Р. Лозанський – Х., 2000. – С. 47.

17. Малишева Н. Р. Екологічне право: вектори розвитку в XXI сторіччі [Електронний ресурс] / Н. Р. Малишева // Право України. – 2011. – № 2. – С. 114–124. – Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua>.

18. Мунтян В. Л. Правова охорона природи УРСР : [навч. посібник для студентів юридичних вузів і факультетів] / В. Л. Мунтян. – К. : Вища шк., 1982. – 232 с.

19. Мунтян В. Л. Правові основи охорони природи / В. Л. Мунтян. – К. : Т-во “Знання”, Укр. РСР. Сер.13. Юридична. – 1979. – № 5. – 48 с.

20. Николок Д. А. Екологічна функція української держави: еволюція та перспективи розвитку [Електронний ресурс] / Д. А. Николок // Держава і право : зб. наук. пр. Юридичні і політичні науки. Вип. 54. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – 2011. – С. 126–132. – Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua>.

21. Про визнання такими, що втратили чинність, рішень Уряду України у зв'язку з прийняттям Водного кодексу України : постанова Кабінету

Міністрів України від 12 січня 1996 р. № 55 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

22. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року : Закон України від 21 грудня 2010 р. № 2818-VI // Офіц. вісн. України. – 2011. – № 3. – С. 13. – Ст. 158 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

23. *Рябець К. А.* Екологічне право: історичні засади формування до періоду одержання Україною незалежності / К. А. Рябець // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : зб. наук. пр. – 2009. – № 2. – С. 338–350. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua>.

24. *Сиваков Д. О.* Водное право : учебно-практическое пособие [Електронний ресурс] / Д. О. Сиваков. – М. : Юстицинформ, 2007. – 262 с. – Режим доступу : <http://www.uristinfo.net>.

25. Федеральне агентство водних ресурсів Російської Федерації. История водной службы России [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://voda.mnr.gov.ru>.

26. *Шемшученко Ю. С.* Государственное управление охраной окружающей среды в союзной республике / Ю. С. Шемшученко. – К. : Наук. думка. – 1990. – С. 96.

Надійшла до редколегії 04.11.2014 р.

УДК 321

М. В. БІЛОКОНЬ

СУСПІЛЬСТВО ТА ДЕРЖАВА В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМ

Розглянуто процес формування держави в контексті демократії та авторитаризму. Визначено взаємозалежності джерела суверенітету та джерела влади в державі. Описано співвідношення суб'єктності соціально-політичних явищ: соціуму, народу, нації та держави.

Ключові слова: держава, демократія, авторитаризм.

The article covers the process of state formation in the context of democracy and authoritarianism. The author has defined the interdependence between the source of the sovereignty and the source of powers in the state and described the ratio of subjectivity of certain sociopolitical phenomena like society, people, nation and the state.

Key words: state, democracy, authoritarianism.